

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 37.018.43

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15355717>

Європейський досвід та можливості для України при впровадженні дуальної освіти

Петреченко Ірина Євгенівна

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України,
археології та краєзнавства, Навчально-науковий інститут історії та
соціогуманітарних дисциплін імені О.М.Лазаревського, Національного
університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, вул. Гетьмана
Полуботка, 53, м. Чернігів, 14000, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-6677-1260>

Лисенко Світлана Олександрівна

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціально-
гуманітарних наук, Придніпровська державна академія фізичної культури і
спорту, вул. Ламана, 2А, м. Дніпро, 49000, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-4222-7049>

Погранична Наталія Михайлівна

викладач кафедри української та іноземних мов,
Вінницький національний аграрний університет,
вул. Сонячна, 3, м. Вінниця, 21008, Україна,
<https://orcid.org/0009-0008-7027-4441>

Прийнято: 18.04.2025 | Опубліковано: 29.04.2025

Анотація. На тлі активного розвитку технологій та ринку праці відбувається трансформація вимог до фахівців нового часу щодо розвитку широкого спектру компетенцій, що забезпечується якісною та зорієнтованою на практичну діяльність освітою. **Мета.** Дослідження зосереджене на аналітиці потенціалу дуальної освіти як актуальної тенденції європейського освітнього простору. Особливу увагу зосереджено на особливостях імплементації міжнародного досвіду дуальної освіти в реаліях української практики. **Методи.** Методологія була складена аналітично-синтетичними методами, узагальненням, систематизацією, порівнянням та абстракцією. Теоретико-методологічна основа дослідження сформована із публікацій за 2020-2025 рр., що індексуються у провідних базах даних (Scopus, Web of Science). Критеріями включення та виключення слугували рівень достовірності інформації та просторово-часовий індикатор. **Результати.** Проаналізовано європейський досвід інтеграції моделей дуальної освіти, виявлено найбільш перспективні їх напрями в контексті можливостей використання в освітньому полі України. Виділено сутнісні ознаки дуальної системи навчання в контексті взаємодії теорії з практикою. Досліджено різні моделі дуального навчання: учнівство, інтегроване навчання та періодичне навчання в компанії. Проведено порівняльний аналіз різних систем дуальної освіти країн євроспільноти, ідентифіковано різні підходи до їх фінансування та залученості стейкхолдерів. Охарактеризовано основні чинники впливу на ефективність дуальних систем освіти у різних контекстах. **Висновки.** Виокремлено два ключові типи дуальних освітніх систем: з пріоритетом державної координації та з переважним впливом економічних представників. Доведено, що дуальна форма освіти відкриває можливості адаптації міжнародних освітніх стандартів та впровадження концепції практико-орієнтованого навчання, що максимально відповідає запитам сучасного ринку праці.

Ключові слова: форма навчання, інноваційна педагогіка, освітня модель, ринок праці, практико-орієнтоване навчання, інтеграція, змішане навчання.

European experience and opportunities for Ukraine in implementing dual education

Petrenchenko Iryna

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Archeology and Local History, O. M. Lazarevsky Educational and Research Institute of History, Social Sciences and Humanities, T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Hetman Polubotka Str., 53, Chernihiv, 14000, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-6677-1260>

Lysenko Svitlana

Candidate of Philosophic Science, Associate Professor of the Social and Humanitarian Science Department, Prudniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport, Lamana Str, 2A, Dnipro, 49000, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-4222-7049>

Pohranychna Natalia

Lecturer of the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Vinnytsia National Agrarian University, Sonyachna str. 3, Vinnytsia, 21008, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0008-7027-4441>

***Abstract.** Against the background of active development of technologies and the labor market, the requirements for modern specialists are transforming to develop a wide range of competencies, which is ensured by high-quality and practice-oriented*

education. **Objective.** The study focuses on analyzing the potential of dual education as a current trend in the European educational space. Particular attention is paid to the peculiarities of implementing international experience of dual education in the realities of Ukrainian practice. **Methods.** The methodology was based on analytical and synthetic methods, generalization, systematization, comparison and abstraction. The theoretical and methodological basis of the study is formed by publications for 2020-2025, which are indexed in leading databases (Scopus, Web of Science). The inclusion and exclusion criteria were the level of information reliability and the spatial and temporal indicator. **Results.** The European experience of integrating dual education models is analyzed, their most promising directions are identified in the context of the possibilities of using them in the educational field of Ukraine. The essential features of the dual education system in the context of the interaction between theory and practice are highlighted. Different models of dual learning are studied: apprenticeship, integrated learning and periodic training in the company. A comparative analysis of different dual education systems of the European community countries is carried out, different approaches to their financing and stakeholder involvement are identified. The main factors influencing the effectiveness of dual education systems in different contexts are characterized. **Conclusions.** Two key types of dual education systems are distinguished: with the priority of state coordination and with the predominant influence of economic representatives. It is proved that the dual form of education opens up opportunities for the adaptation of international educational standards and the introduction of the concept of practice-oriented learning, which best meets the needs of the modern labor market.

Keywords: form of education, innovative pedagogy, educational model, labor market, practice-oriented learning, integration, blended learning.

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці демонструє проблему кваліфікаційного розриву між необхідними практичними компетенціями

фахівців та системою освітньої підготовки. Ефективним інструментом подолання такого розриву позиціонується дуальна освіта, що враховує потреби ринку, сприяє розвитку державно-приватної взаємодії, інтенсифікує впровадження компетентнісного та практико-орієнтованого навчання.

Дуальна система освіти являє собою організований навчальний процес, котрий синергізує традиційну методологію аудиторного навчання та часткову зайнятість здобувачів освіти на виробництві. Поєднуючи теоретичну підготовку з практичним досвідом реальних робочих умов, дуальна освіта зарекомендувала себе ефективним механізмом підготовки компетентних та затребуваних фахівців в країнах Європи.

Врахування переваг та викликів процесу інтеграції дуальної освітньої системи в українських реаліях необхідне для розроблення оптимальної моделі інноваційної дуальної освіти в контексті збалансованості теоретичного та практичного навчання в кризових умовах. Особливої уваги потребує налагодження тісного партнерства між різними стейкхолдерами процесу (навчальні заклади, підприємства тощо). При цьому доцільно зауважувати практичні напрацювання європейського досвіду, міжнародні стандарти та кращі методики та підходи до розвитку актуальних компетенцій кваліфікованих кадрів, зважаючи, що сучасні фахівці повинні бути готовими до реалізації в міжнародному економічному просторі.

У світлі окреслених передумов, актуальність поглибленого дослідження можливостей інтеграції європейських практик дуальної освіти в Україні не залишає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові напрацювання сучасних авторів охоплюють функціонал методики дуальної освіти, компонентність процесу, оцінку ефективності практико-орієнтованої освіти. Зокрема, Л. Марценюк, О. Груздев [1] досліджують можливості використання у навчальному процесі ситуацій, максимально наближених до реальності

майбутньої професійної діяльності, що потребує залучення рефлексії. Як переконують автори, гібридні дуальні навчальні програми дозволяють реалізувати поглиблені наукові дослідження у віддаленому форматі на основі принципів взаємодії теоретичного та практичного поля.

На переконання О. Кравченко [2], дуальне навчання значно розширює межі компетентності та самоствердження здобувачів освіти, сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці. Р. Гуревич та ін. [3] позиціонують ключовим напрямком ефективної інтеграції моделей дуальної освіти розвиток навичок адаптивності, критичного та проблемно-орієнтованого мислення, безперервного саморозвитку та самовдосконалення.

Низка авторів досліджують моделі дуальної освіти в європейських країнах. Серед них – А. Артерчук та ін. [4], М. Вітер, О. Держук [5], D. Liszka, P. Walawender [6]. Дослідники наголошують, що дуальне навчання передбачає одночасне опанування професійних компетенцій у освітньому закладі та здобуття практичного досвіду в умовах виробництва. Такий підхід дозволяє реалізувати принцип синергії теорії з практикою.

Зарубіжними науковцями F. Ciobănică [7], H. Lindqvist та ін. [8], L. Storm [9] висвітлено низку аспектів проблематики дуальної освіти, зокрема класифікують її моделі – учнівство, інтегроване навчання, періодичне навчання в компанії. Автори наголошують, що зазначений підхід передбачає динаміку від короткотривалих практик у межах навчальної програми і до програм цільової професійної підготовки, де здобувачі освіти більшість навчального часу проводять безпосередньо на робочому місці, налагоджуючи особистісні зв'язки з компанією.

Сучасні науковці активно розробляють сферу дуальної освіти в контексті інноваційних навчальних можливостей. Так, V. Šćerpanović, A. Martín Artiles [10] аналізують потенціал освітніх дуальних технологій в контексті залучення когнітивної сфери та рефлексії, формування стійких компетентнісних навичок.

L. Rustico та ін. [11], T. Deissinger, P. Gonon [12] актуалізують необхідність максимальної інтеграції дискусійних практик, тренінгів та проєктного навчання, у тому числі – в онлайн-форматі.

Позитивний досвід дуальної освітньої системи в контексті академічної успішності та досягнень здобувачів щодо формування професійних компетенцій демонструють публікації M. Sofi-Karim та ін. [13], B. Nage-Sibande, B. Morolong [14], L. Martínez-Izquierdo, M. Torres Sánchez [15]. Автори зауважують, що стійкого позитивного ефекту можливо досягнути шляхом оптимізації навчально-методичного забезпечення процесу.

Отриманий значущий досвід організації дуальної освіти потребує концептуалізації та виокремлення шляхів, обґрунтування умов та визначення можливостей його запровадження в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на суттєві напрацювання учених, спостерігається дефіцит практичних розробок в контексті застосування практичних переваг дуальної освіти, випробуваних у межах освітнього простору розвинених країн, що актуалізує та деталізує тематику даного дослідження. Особистий внесок автора у дослідженні полягає у комплексному аналізі інноваційних методів дуальної для розвитку базових компетенцій у здобувачів освіти через реальні професійні контексти. Водночас, можуть знадобитися подальші та поглиблені дослідження, щоб підтвердити ефективність запропонованих методів в українських реаліях.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Дослідження присвячене аналітиці потенціалу дуальної освіти як актуальної тенденції європейського освітнього простору. Значну увагу зосереджено на особливостях імплементації міжнародного досвіду дуальної освіти в реаліях української практики.

Цей розділ повинен стати обґрунтуванням обраного напрямку дослідження, підкреслити важливість нового внеску та встановити контекст для подальших роздумів та висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідеї дуальної освіти набувають все більшої поширеності в європейському середовищі. Тісна взаємодія сфер освіти та бізнесу дозволяє досягнути відповідності кваліфікації сучасних фахівців вимогам ринку праці. Впровадження концепції дуальної освіти в Україні дозволить розвивати співробітництво освітнього простору, роботодавців, соціальних партнерів та інших стейкхолдерів. Зазначена практика повинна опиратись на практичний досвід розвинених європейських країн, що позиціонуються лідерами в зазначеному напрямі.

Насьогодні дуальна система навчання продемонструвала неабияку ефективність у освітніх системах Європи, при цьому кожна країна має певні особливості її інтеграції, а сама система активно підтримується зацікавленими сторонами: владою, бізнесом, іншими стейкхолдерами. Компанії зацікавлені у співробітниках, котрі володіють необхідними для практичної діяльності компетенціями та не потребують додаткового навчання на початку кар'єри. А тому розвинені країни давно усвідомили необхідність оптимізації системи професійної підготовки в напрямку практико-орієнтованої освіти.

Еталоном інтеграції та розвитку дуальної системи навчання є освітнє середовище Німеччини. Її стратегія передбачає гарантії для кожного громадянина щодо отримання якісної професійної освіти та безперервного підвищення професійної кваліфікації. Власне, концепція Німеччини характеризується асиміляцією системи професійної освіти та забезпечення зайнятості населення. Збалансованість між запитом роботодавців та наявністю пропозицій на ринку праці слугує вагомим чинником соціально-економічного розвитку Німеччини. Створення «професіограм» (уніфікованого опису певних професій), розроблення та впровадження типових програм навчання та вимог до

проведення іспитів, включення відповідальних за навчання компаній дозволяють ефективно проводити практичні заняття в умовах виробництва одночасно з викладанням теорії в аудиторних умовах.

Дуальна система освіти в Австрії передбачає дві локації навчання впродовж чотирьох років: підприємство (займає 80% навчального часу) та професійна школа (20% навчального часу). До визнаних фахів належать близько 200 професій учнівства, що охоплюють сфери промисловості, торгівлі, сільського та лісового господарства, комерції. Національними правилами, при цьому, детерміновано єдиний мінімальний стандарт навчання.

У дуальній системі освіти у Австрії задіяно близько 35 тисяч компаній. Фінансування процесу відбувається як на громадських засадах, так і за власний кошт компаній. Між роботодавцями та учнями укладається договір, що слугує основою професійного навчання в межах дуальної освітньої системи. При цьому зменшується оподатковуваний прибуток компанії, а також надається активна державна підтримка у вигляді субсидій.

Варто зауважити, що учні мають повне соціальне страхування, у тому числі, медичне. Після завершення навчання готовність кандидата здійснювати відповідну діяльність підтверджується випускним іспитом (Lehrabschlussprüfung). Унікальна особливість австрійської моделі дуальної освіти вбачається у можливості отримання учнями двох професійних кваліфікацій однакового рівня одночасно.

Система дуальної освіти в Німеччині та Австрії унікальна викликає значний інтерес в інших країнах євроспільноти та за їх межами. Водночас, її інтеграція ускладнюється усталеними освітніми традиціями, законодавчо-правовими вимогами та соціально-економічними передумовами. У цілому, успішне впровадження концепції дуальної освіти детермінується рівнем практичної зорієнтованості національної освітньої системи, а також готовністю і зацікавленістю компаній в узгодженні власних пропозицій щодо професійної

практичної підготовки здобувачів освіти з традиційними навчальними програмами. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що практичний досвід дуальної освіти Німеччини та Австрії потенційно складно інтегрувати у вітчизняні освітні реалії та соціально-економічні умови.

У 2004 році освітній сектор Швейцарії зазнав серйозних змін завдяки оновленню законодавства про професійну підготовку, що диференціювало загальну та професійно-технічну освіту, академічну та неакадемічну систему. Професійно-технічна освіта у Швейцарії наразі фактично інтегрована в загальну освітню систему, водночас, вона зорієнтована на потреби бізнесу. Пріоритетність належить цілям працевлаштування, розвитку трудових навичок та особистісного розвитку молодого покоління.

Обов'язки в системі дуальної освіти Швейцарії детерміновані для трьох зацікавлених сторін: професійних організацій, конфедерації і кантонів. Конфедерація несе відповідальність за стратегічне управління. На неї покладені функції гарантії якості швейцарської системи професійно-технічної освіти, забезпечення прозорості системи, визнання іноземних кваліфікацій, участь у фінансуванні видатків на реалізацію, сприяння інноваційному розвитку, практична підтримка конкретних видів діяльності.

Професійні організації наділені межами відповідальності, що включають зміст навчання і освітньо-професійних програм, ідентифікацію національних кваліфікаційних процедур, розроблення нових практичних курсів, створення робочих місць для учнівства, фінансове управління.

Врешті, кантони у Швейцарії відповідають реалізацію дуальної системи освіти та імплементацію Федерального закону про професійну та професійно-технічну освіту та підготовку (VPEGA). Кантони реалізують нагляд за навчанням та діяльністю професійно-технічних шкіл, наданням професійно-освітніх послуг, забезпечують підготовку абітурієнтів та систему профорієнтації,

видають дозволи, займаються підготовкою інструкторів у компаніях-стейкхолдерах.

Професійна освіта в Швейцарії позиціонується як загальна освіта, що виключає виплату субвенцій. Інструментом фінансової підтримки слугують галузеві фонди професійного навчання, котрі передбачають сплату податку для професійного навчання усіма компаніями, що функціонують в одному секторі. Відповідно до вимог законодавства, третина компаній у певному галузевому секторі мають пропонувати послуги стажування. У такому випадку може бути сформований асекторальний навчальний фонд.

У Румунії та Болгарії закони, що детермінують можливості застосування дуальної освіти на національному рівні, були прийняті лише нещодавно. В той же час, одразу з'являються приклади успішної практики апгрейду традиційних освітніх стратегій. Зокрема, система дуальної освіти Румунії базується на німецькій моделі, зауважуючи специфіку соціально-економічного середовища.

У Великобританії стажування у компаніях реалізовується відповідно до державної програми «Надання допомоги молоді», спрямованої на випускників середньої школи віком 16-17 років. Система доповнюється теоретичними семінарами на спеціальних курсах та має на меті ґрунтовну підготовку молоді за ключовими напрямками:

- відповідність вимогам вузької спеціалізації та кваліфікаційним вимогам професії;
- вміння застосовувати знання в нових умовах і ділові якості.

Для Італії та Франції характерними є альтернативні форми навчання, де теоретична підготовка поєднується з повноцінною трудовою практикою у галузі майбутнього фаху. Стратегія передбачає поетапне ускладнення процесу навчання і практичних завдань, які відбуваються паралельно.

Загалом, у Франції професійне навчання реалізовується у складі системи народної освіти. З метою підтвердження та підвищення кваліфікації випускників

компанії укладають «кваліфікаційні контракти», що дозволяють молодим фахівцям оптимізувати власні навички в умовах функціонування підприємства.

Варто зауважити, що у межах сучасних тенденцій апгрейду освіти популярності набуває «Сендвіч-освіта», яка передбачає чергування теоретичного і виробничого навчання. Інноваційна освітня форма передбачає навчання в закладі вищої освіти протягом трьох років та протягом одного року – стажування у бізнес-секторі чи навчання в університеті іншої країни. «Сендвіч-курси» успішно функціонують у Великобританії та Франції.

Загалом, як свідчить європейський досвід, професійна підготовка за посередництвом дуальної освіти позиціонується вигідною для усіх стейкхолдерів інвестицією, котра не лише генерує високу дохідність компаній, але й забезпечує пролонгований позитивний ефект щодо продуктивності та ефективності.

Компаративний аналіз розглянутих моделей Німеччини, Австрії, Швейцарії демонструє відмінності в конфігураціях дуальних освітніх системи за певними індикаторами. Зокрема, в контексті законодавства: у певних країнах (прикладом слугує Швейцарія) існує єдиний закон про інтегроване професійне навчання, водночас у інших (зокрема, Німеччині) – низка окремих актів. Також, різниця можлива в управлінських підходах, що можуть бути роздільні (різні суб'єкти несуть лише часткову відповідальність) чи уніфіковані на політичному чи національному рівнях.

Диференціація може відбуватись і за компетентними органами (економіка чи держава), а також за представниками роботодавців. Наприклад, система професійної освіти в певних державах (зокрема, Швейцарії) контролюється державними установами, водночас в інших (Австрія, Німеччина) – знаходить під контролем представників економічної сфери. За представниками роботодавців, у ролі яких можуть виступати професійні асоціації чи соціальні партнери, у певних країнах (наприклад, Австрія, Німеччина) основними представниками

роботодавців є асоціації роботодавців і профспілки, водночас, у інших (Швейцарія) – професійні асоціації.

За чинником наявності субсидій у окремих країнах (зокрема, Австрії) відзначається їх доступність, водночас у інших (Швейцарія, Німеччина) субсидії бізнесу за участь у дуальній системі освіти не виплачуються. Також, диференціація існує за наявністю проміжних організацій та специфікою взаємозв'язків професійно-технічної освіти та вищої освіти. За останнім критерієм у певних країнах (Швейцарія, Австрія) система освіти є взаємопрониклою, водночас в інших (Німеччина) доступ до вищої освіти вимагає проходження повного курсу після стажування, що формує певні освітні бар'єри.

За критерієм витрат на навчання, дуальна система освіти передбачає здійснення внеску учнями у продуктивність компанії, що суттєво знижує валові витрати останньої. У певних країнах (зокрема, у Швейцарії) прибуток від інтеграції дуальної освіти перевищує витрати, а залучені компанії отримують чисту вигоду. Водночас, у інших країнах (зокрема, у Німеччині) прибуток дещо нижчий, ніж витрати, а самі компанії несуть збитки від імплементації дуальної освіти. На тлі зазначеного дисбалансу виникає проблема переваг та пріоритетів моделей дуальної освіти в контексті економічної ефективності та компетентнісної значимості.

Загалом, можна зробити висновок про наявність двох ключових типів дуальних систем у розвинених країнах європейського простору:

- 1) об'єднана та скоординована дуальна освітня система, що знаходиться під відповідальністю державного управління, із спільною компетенцією між державою та економікою (зокрема, Швейцарія);
- 2) розділена дуальна освітня система під державною відповідальністю, з переважним врегулюванням економічною сферою (зокрема, Німеччина).

Необхідно зазначити, що інтеграція концепції дуальною освіти потребує дотримання ряду умов. Першочергово, необхідним є практико-орієнтоване стратегічне спрямування освітнього процесу відповідно до вимог майбутньої професійної діяльності, в межах чого актуальними є методи коучингу, дискусії, ділових ігор. Також, варто подбати про забезпечення високого рівня вмотивованості учасників освітнього процесу. Окрім того, вибір інструментів та методик має відбуватись відповідно до вікової категорії та професійного спрямування, а універсалією процесу слугує формування універсальних м'яких та цифрових навичок, необхідних для забезпечення конкурентоспроможності майбутнього фахівця.

Очевидно, стратегія дуальної освіти дає можливість учасникам освітнього процесу реалізовуватись у позитивному психологічному мікрокліматі, активно взаємодіяти та комунікувати, що сприяє підвищенню ефективності навчання. Інтеграція систем дуальної освіти сприяє розвитку державно-приватного партнерства у освітній сфері, залучає бізнес-спільноту та підвищує конкурентоспроможність випускників освітніх закладів на ринку праці. Також, концепція дуальної освіти активно підтримує інноваційний розвиток, стимулюючи у здобувачів освіти критичне мислення та креативність. Європейський досвід демонструє практичний потенціал дуальної освіти в контексті якості підготовки кваліфікованих кадрів, а отже інтеграція досліджуваного підходу в Україні може суттєво підвищити освітні стандарти та сприяти задоволенню динамічних потреб ринку праці.

Висновки. Дослідження мало на меті аналіз потенціалу дуальної освіти як актуальної тенденції європейського освітнього простору, а також можливостей її імплементації в реаліях української практики. Як свідчить порівняння моделей дуальної освіти в розвинених європейських країнах (Німеччині, Австрії, Швейцарії, Франції, Італії), існує низка відмінностей в конфігураціях дуальних освітніх системи за певними індикаторами, зокрема, контексті законодавства, за

компетентними органами та представниками роботодавців, за управлінськими підходами, специфікою фінансування та наявністю субсидій тощо.

Загалом, виокремлено два ключові типи дуальних освітніх систем: з пріоритетом державної координації та з переважним впливом економічних представників. Очевидно, що дуальна форма освіти відкриває можливості адаптації міжнародних освітніх стандартів та впровадження концепції практико-орієнтованого навчання, що максимально відповідає запитам сучасного ринку праці.

У контексті України, за умови ефективного впровадження технологій дуального навчання у національне освітнє поле цілком реально підвищити не лише соціально-комунікативну компетентність та цифрові навички здобувачів освіти, але й загальний рівень професійної підготовки, адаптувати навчальні програми до вимог сучасного ринку праці. Водночас, подальшого розвитку потребують аспекти інклюзивності в системі дуальної освіти.

Список використаних джерел

1. Марценюк Л. В., Груздєв О. В. Дуальна освіта як засіб ефективного поєднання теорії та практики. *Економіка та держава*. 2021. Вип. 3. С. 58-65. DOI: [10.32702/2306-6806.2021.3.58](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.3.58)
2. Кравченко О. Дуальна освіта в Україні: від концепції до практики. *Молодий вчений*. 2021. Вип. 2 (90). С. 64-69. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-12>
3. Гуревич Р., Кадемія М., Опущко Н. Дуальна освіта в Німеччині: досвід, перспективи, можливості. *Scientific Issues of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology*. 2022. Вип. 69. С. 7-11. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2022-69-7-11>
4. Артерчук А. О., Мних О. Б., Садова У. Я. Дуальна освіта та повоєнне відновлення України: чинники, моделі, європейський

- досвід. *Трансформаційна економіка*. 2024. Вип. 3 (08). С. 83-88.
<https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-8-12>
5. Вітер М., Держук О. Неформальна та дуальна освіта в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2022. Вип. 36.
<http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/11497>
 6. Liszka D., Walawender P. Cooperation towards supporting dual education systems (vocational education). *Humanities and Social Sciences*. 2021. Vol. 28(2). Pp. 43-55.
 7. Ciobănică F. C. Dual education-a viable solution in the transition to the labour market. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*. 2023. Vol. 23(3).
https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.23_3/Art17.pdf
 8. Lindqvist H., Thornberg R., Lindqvist G. Experiences of a dual system: Motivation for teachers to study special education. *European Journal of Special Needs Education*. 2021. Vol. 36(5). Pp. 743-757.
<https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1792714>
 9. Storm L. K., Henriksen K., Stambulova N. B., Cartigny E., Ryba T. V., De Brandt K., Erpič S. C. Ten essential features of European dual career development environments: A multiple case study. *Psychology of sport and exercise*. 2021. Vol. 54. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.101918>
 10. Šćepanović V., Martín Artiles A. Dual training in Europe: a policy fad or a policy turn?. *Transfer: European Review of Labour and Research*. 2020. Vol. 26(1). Pp. 15-26. <https://doi.org/10.1177/102425891989831>
 11. Rustico L., David R., Ranieri A. 'Apprenticeship' in the Italian approach to the dual system. *Transfer: European Review of Labour and Research*. 2020. Vol. 26(1). Pp. 91-103. <https://doi.org/10.1177/1024258919896902>
 12. Deissinger T., Gonon P. The development and cultural foundations of dual apprenticeships—a comparison of Germany and Switzerland. *Journal of Vocational*

Education & Training. 2021. Vol. 73(2). Pp. 197-216.

<https://doi.org/10.1080/13636820.2020.1863451>

13. Sofi-Karim M., Bali A. O., Rached K. Online education via media platforms and applications as an innovative teaching method. *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 28(1). Pp. 507-523. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11188-0>
14. Nage-Sibande B., Morolong B. L. A trend analysis of opportunities and challenges of open and distance learning provision in dual-mode institutions. *Exploring Dual and Mixed Mode Provision of Distance Education*. 2020. Pp. 27-42.
15. Martínez-Izquierdo L., Torres Sánchez M. Dual vocational education and training systems' governance model and policy transfer: the role of the European union in its diffusion. *Social Sciences*. 2022. Vol. 11(9). <https://doi.org/10.3390/socsci11090403>